

УДК 353.9; 338.2

*Н. М. Мещерякова,*аспірант кафедри державного управління ХарРІ НАДУ,
викладач кафедри державних фінансів ХІФУДУФМТ;*Н. В. Фоміцька,*к. держ. упр., доц., професор кафедри державного управління ХарРІ НАДУ,
м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС»

Узагальнено теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з аспектам розвитку інвестиційного процесу. У статті розглянуто трактування таких понять, як «інвестиційний процес», «інвестиційна діяльність», також проаналізовано зв'язок між ними.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний процес, стадії інвестиційного процесу, активізація, мотивація інвестиційної діяльності, регіональний розвиток, регіональна економіка.

Постановка проблеми. Регулювання соціально-економічного розвитку держави та її регіонів значною мірою залежить від створення умов інвестування та забезпечення гарантій інвесторам. Аналізуючи ситуацію, що склалась у країні в цілому, можна зазначити, що формування інвестиційного середовища України відбувається в умовах соціально-економічної кризи, яка вже зачепила майже всі сектори економіки. На сьогоднішній день відбулось чимало подій, що призвели до тотальних політичних змін, які мали вплив на економічний розвиток і свідомість громадян. Малопривабливий інвестиційний клімат регіонів перешкоджає перебудові економіки, не дає можливості розширювати виробництво, створювати нові підприємства та робочі місця, а відповідно і розвивати соціальну сферу. Розвиток інвестиційних процесів та активізація інвестиційної діяльності значною мірою залежать від політики держави у цій сфері та забезпечення дотримання норм права для вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Проте як у практиці державного управління в інвестиційній сфері, так і у теоретичних дослідженнях не існує однозначного підходу до розуміння поняття інвестиційний процес і визначення відмінностей його від поняття інвестиційна діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для побудови ефективної інвестиційної стратегії в державі та забезпечення її органами реалізації механізмів впровадження необхідно провести всебічне, комплексне дослідження розуміння змісту поняття інвестиційного процесу та визначити напрямки покращення їх функціонування й сприяння подальшому розвитку на регіональному рівні. Тому в сучасних умовах усе більш актуальними стають питання дослідження інвестиційного процесу. Розробки у даній сфері висвітлено в наукових працях, здебільшого економістів, однак такі напрацювання також є актуальними і для науки державного управління. Так, зокрема, такі дослідження є пріоритетними для праць А. Асаула, М. Бондара, І. Бланка, Д. Гуданіча, К. Маркевича, П. Матвієнко, О. Носової, А. Пересади, В. Сімонової, Г. Харламової.

Невирішені частини проблеми. Однак на сьогоднішній день залишається невирішеними питання побудови ефективної інвестиційної політики, яка б стала основою постійного розвитку регіонів та яка б активізувала інвестиційний процес, необхідний для нарощення економічного, фінансового, виробничого, інноваційного і трудового потенціалів, а також підвищення конкурентоспроможності країни у світовому просторі. Питання формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні є комплексним і багатоаспектним. Завдання щодо підвищення ступеню довіри інвесторів до органів влади, а як наслідок – забезпечення стабільності та прогнозованості економічної та політичної ситуації, здійснення прозорих ринкових перетворень, створення сучасної інфраструктури, прискорення темпів економічного зростання є основою для вироблення ефективної інвестиційної політики.

Мета дослідження полягає у розкритті змісту поняття інвестиційного процесу та виявленні факторів впливу на інвестиційну привабливість регіонів України.

Основні результати дослідження. Розвиток регіонів держави потребує значних матеріальних затрат, у першу чергу наявності фінансових ресурсів. Не завжди ці питання залежать лише від бюджетних процесів у державі. Основою

цього може стати залучення інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості регіону, тобто створення умов для використання інвестицій із забезпеченням максимального економічного та соціального ефекту від їх реалізацій при дотриманні встановленого рівня інвестиційного ризику. Всі ці складові науковці часто позначають поняттям «інвестиційні процеси». На сьогодні не існує єдиного визначення сутності поняття «інвестиційний процес», хоча інвестиціям та інвестиційному процесу за останні роки приділяється багато уваги. Тому необхідно детальніше дослідити дане поняття. Для детального розгляду даного поняття є важливим порівняти його з таким поняттям як «інвестиційна діяльність» та визначити зв'язок між ними.

Проаналізуємо зміст поняття «інвестиційний процес». Провівши огляд досліджень, які ведуться вітчизняними та іноземними вченими в цій сфері, можна стверджувати, що погляди вчених на трактування сутності досліджуваного поняття суттєво різняться (таблиця). Інвестиційний процес визначається і як діяльність, і як механізм, і як сукупність послідовних дій та інше, тобто не існує усталеного змісту даного поняття.

Таблиця

Підходи до визначення поняття «інвестиційний процес»

авторська розробка

<i>Автор, який дає визначення</i>	<i>Зміст поняття</i>
Губський Б. В. [1]	Інвестиційний процес – це багатостороння діяльність усіх учасників ринкової економіки у нарощуванні капіталу, яка безпосередньо пов'язана з динамічним розвитком економічної системи в цілому
Мартиненко В. Ф. [2]	Інвестиційний процес – це застосування людських, природних, грошових, виробничих та інших ресурсів, які за допомогою правових, організаційних, економічних, інституційних, адміністративних та інших механізмів забезпечують потреби виробництва
Левчинський Д. Л. [3]	Інвестиційний процес – це сукупність послідовних дій по залученню інвестора (або їх сукупності) до об'єкту інвестицій з метою досягнення ефективного соціально-економічного розвитку економічної системи на основі узгодження інтересів учасників цього процесу, результатами якого є будь-який корисний соціально-економічний ефект (відновлення функціонуючого реального капіталу, отримання прибутку, проведення структурних перетворень в економіці країни або регіону тощо)

Гітман Л. Дж., Джонк М. Д. [4, с. 15]	Інвестиційний процес – це механізм зведення разом тих, хто пропонує тимчасово вільні гроші з тими, хто має в них потребу, тобто пропонує попит
Федоренко В. Г. [5]	Інвестиційний – відображення економічної системи з усіма властивими їй ознаками та властивою їй сукупністю елементів: суб'єкт (інвестор), об'єкт (об'єкт інвестицій), зв'язок між ними (інвестування з метою отримання інвестиційного доходу) і середовище, в якому вони існують
Пересада А. А. [6, с. 30]	Інвестиційний процес – це в першу чергу сукупність послідовних дій щодо інвестування

Зокрема, Б. В. Губський ототожнює інвестиційний процес з інвестиційною діяльністю. Даючи визначення інвестиційному процесу як основі відтворення, В. Ф. Мартиненко також говорить лише про створення прибутку (доходу). Водночас Л. Гітман і М. Джонк зводять інвестиційний процес до звичайного «механізму зведення разом тих, хто пропонує гроші з тими, хто пред'являє попит», але таке трактування інвестиційного процесу є дуже спрощеним і не розкриває його макроекономічної сутності.

З іншого боку, А. А. Пересада звужує трактування інвестиційного процесу до поняття інвестиційної діяльності, а точніше зводить його до «обґрунтування і реалізації інвестиційних проектів». Таке визначення, також дає однобічне уявлення про інвестиційний процес і зводить його до інвестиційного проекту. Більш прийнятною є характеристика інвестиційного процесу як системи. Однак В. Г. Федоренко пише про інвестиційний процес лише як відображення економічної системи з усіма властивими їй ознаками та властивою їй сукупністю елементів.

Проте важливим для розуміння даного поняття є його визначення через поняття інвестиційної діяльності. Як і інші визначення понять, що пов'язані з інвестуванням, поняття інвестиційної діяльності не знайшло свого точного визначення ніде, крім Закону України «Про інвестиційну діяльність». Інвестиційну діяльність зазвичай або ототожнюють з інвестиційним процесом [7, с. 13], або спрощують, або просто плутають ці поняття [6, с. 30–32]. Згідно з цим Законом інвестиційна діяльність – це послідовна сукупність дій її суб'єктів щодо здійснення інвестицій з метою одержання прибутку [8]. Найбільш

оптимальне таке визначення поняття інвестиційної діяльності: інвестиційна діяльність – це сукупність заходів та послідовних практичних дій з боку суб'єктів інвестування, що пов'язані з реалізацією інвестиційних намірів з метою отримання доходу. Таким чином, якщо в українському законодавстві виникає неоднозначність у розумінні понять, пов'язаних з інвестуванням, то логічно виникають суперечності й складності державного регулювання цими процесами.

Теоретичні положення, які описують інвестиційний процес, можна умовно поділити на два рівні: макроекономічний і мікроекономічний. Принципова відмінність між ними полягає в такому: на макроекономічному рівні відображені об'єктивні економічні процеси і проблеми розробки інвестиційної політики держави в інвестиційній сфері як їх кінцева мета. На мікроекономічному рівні робиться акцент на аналізі поведінки приватних інвесторів і впливу на них державної економічної політики. Без сумніву, обидва підходи мають суттєве значення при розгляді конкретних сторін інвестиційного процесу в державі. У кінцевому результаті вони доповнюють одна одну, створюючи умови для більш об'ємного дослідження суспільно важливих проблем в інвестиційній сфері і шляхів їх вирішення.

З іншого боку, в інших літературних джерелах, поєднуються поняття інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності, які слід розглядати на трьох рівнях: на мікро-, мезо- і макрорівнях. На мікро- та мезорівнях (на рівні ринку) інвестиційний процес відображає інвестиційний намір, тобто процес формування інвестиційного рішення, а інвестиційна діяльність характеризується реалізацією цього інвестиційного рішення. Однак ці питання розглядають швидше економісти, а в державному управлінні такого поділу не існує. Процес реалізації інвестиційного рішення пов'язаний з діяльністю конкретних учасників інвестування (суб'єктів інвестиційної діяльності) і характеризує мікро- та мезорівневі процеси, а отже і вплив органів влади на ці процеси. На макрорівні, якщо розглядати інвестиційний процес як систему, що має свої елементи та функції, то сукупна дія елементів системи та їх взаємодія

утворює макроекономічний процес. Сутність та особливості цього процесу залежать від державної політики, яка виробляється центральними органами влади. Таким чином, можна зробити висновок, що як макроекономічну категорію краще використовувати поняття інвестиційного процесу, а не інвестиційної діяльності. Звідси інвестиційний процес доцільно розглядати як сукупність послідовних дій щодо реалізації державної політики в інвестиційній сфері при здійсненні інвестування.

На мікро- та мезорівнях, де відбувається реалізація політики відповідними владними органами, доцільно використовувати два поняття: інвестиційний процес та інвестиційна діяльність. Оскільки певні органи влади забезпечують реалізацію політики, то це означає, що вони здійснюють діяльність у цій сфері. На макрорівні доцільно використовувати тільки одне поняття – інвестиційний процес. Тобто інвестиційний процес та інвестиційна діяльність на мікрорівні є основою макроекономічного інвестиційного процесу. [9].

Виходячи з розуміння інвестиційного процесу як сукупності економічних відносин на всіх стадіях, пов'язаних із підтримкою та розширенням, удосконаленням основних фондів та оборотних коштів інвестиційного призначення, інвестиційний процес починається з моменту вкладення фінансових, матеріальних і трудових ресурсів у підготовку та здійснення інвестиційних проектів і завершується з досягненням цілей, поставлених у проекті [10], доцільно стверджувати що це поняття пов'язано з виконанням однієї з основних функцій держави – розподілу ресурсів.

Таким чином, неоднозначне розуміння поняття «інвестиційний процес» вимагає первинно його уточнення, виходячи із змісту поняття «процес». Варто відзначити, що поняття «процес» походить від латинського слова, яке означає походження, просування вперед. У словнику можна знайти такі визначення процесу: послідовна зміна явищ і предметів, що відбувається закономірним, обов'язковим порядком; або сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на обов'язкове досягнення певного результату [11]. Коли мова іде про

інвестиційний процес, одразу розуміємо, що об'єктивною основою цього процесу є інвестиційні цикли або стадії.

Різноманітність видів інвестиційних циклів і складний їх взаємозв'язок зумовили широке використання на практиці та в наукових дослідженнях поняття «інвестиційний процес». А. А. Пересада визначає інвестиційний процес як низку (сукупність) інвестиційних циклів і виділяє 13 стадій:

- 1) мотивація інвестиційної діяльності;
- 2) прогнозування та програмування інвестицій;
- 3) обґрунтування доцільності інвестицій;
- 4) страхування інвестицій;
- 5) державне регулювання інвестиційного процесу;
- 6) планування інвестицій;
- 7) фінансування інвестиційного процесу;
- 8) проектування та ціноутворення;
- 9) забезпечення інвестицій матеріально-технічними ресурсами;
- 10) освоєння інвестицій;
- 11) підготовка до виробництва продукції;
- 12) попередні здавання-прийом до експлуатації;
- 13) кінцеве здавання об'єкта до експлуатації [6].

Необхідно зазначити, що А. А. Пересада – один із небагатьох авторів, хто виділяє передінвестиційну стадію даного процесу, а в ній – мотивацію інвестиційної діяльності, тобто включає управлінські функції в розуміння процесів. При цьому автор не зазначає як останню стадію визначення ефективності інвестування та досягнення соціального або економічного ефекту, що роблять більшість науковців-економістів, а вказує на створення умов, тобто мотивування, до чого значною мірою причетні органи влади, які забезпечують правове поле протікання інвестиційних процесів. Саме передінвестиційна стадія інвестиційного процесу є тим механізмом, який активізує процес інвестування. Активізація інвестиційних процесів неможлива без забезпечення мотивації інвесторів щодо вкладання ресурсів, надання їм державних гарантій

захищеності вкладів. Така мотивація може здійснюватися і через останню стадію інвестиційного процесу – отримання результату у вигляді певного ефекту: економічного, а в цілому – соціального (рисунок).

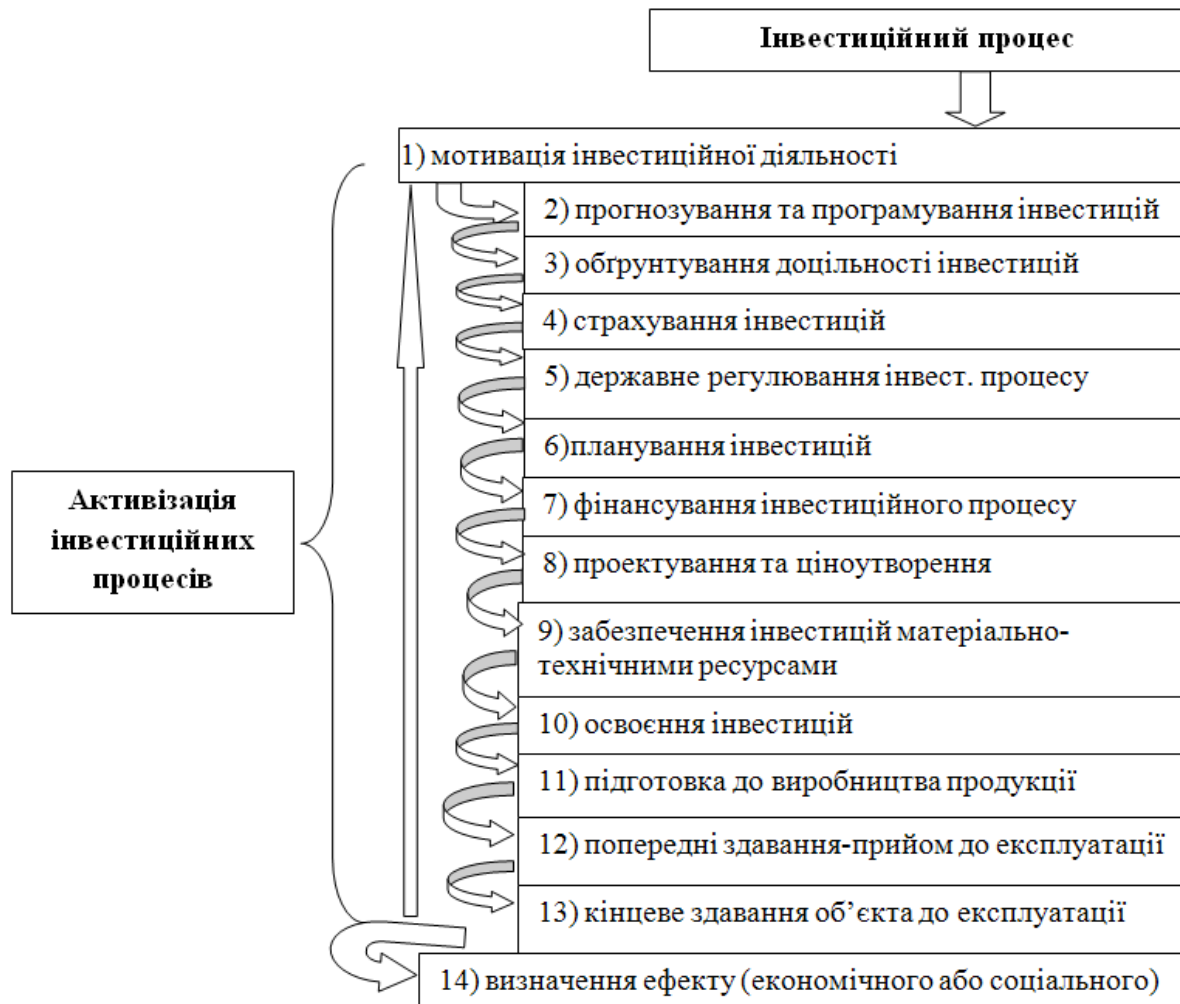

Рисунок. Взаємозв'язок стадій інвестиційного процесу розроблено за [6].

Таким чином, інвестиційний процес можна розглядати у вигляді поетапних дій щодо залучення, розміщення та перетворення інвестиційних ресурсів у позитивний економічний (соціальний ефект). Позитивний інвестиційний ефект є мотивом щодо прискорення інвестиційної діяльності, яка здійснюється інвесторами різного роду і регулюється місцевими органами влади шляхом надання певних пільг, привілеїв тощо, що у свою чергу активізує інвестиційний процес в цілому в державі. Таким чином, мотивація інвестиційної діяльності органами влади та отримання позитивного результату

як для інвестора, так і для підприємства галузі, регіону чи держави призводить до активації інвестиційного процесу та безперервного поетапного його оновлення та продовження. Саме такий безперервний процес забезпечує створення інвестиційного клімату в державі та регіонах.

Інвестиційний клімат можна розподілити на дві основні складові: інвестиційний потенціал (об'єктивні можливості регіону й галузі) та інвестиційний ризик (умови діяльності інвесторів), а чинників, що формують інвестиційний потенціал галузі та інвестиційних ризиків виділяють досить багато. Отже, інвестиційний процес є коливальним, динамічним процесом, який характеризується проходженням згаданих вище інвестиційних циклів. Для розробки регіональної інвестиційної політики потрібно враховувати циклічність на будь-якій з цих стадій. Для реалізації інвестиційного розвитку регіону необхідно здійснювати управління та вплив на кожен з етапів інвестиційного процесу. Крім того органи влади повинні враховувати, що на інвестиційні процеси впливають такі фактори як: розвиток науки і освіти; використання досягнень науково-технічного прогресу; формування системи фінансування наукових розробок і дослідно-конструкторських робіт; створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього бізнесу в регіоні; реалізацію програм уряду з розвитку регіональних інноваційних процесів; оновлення нормативно-правової бази регіонального управління. Крім того інвестиційні процеси значною мірою залежать від рівня забезпечення оборони і безпеки держави. Серед важливих факторів, які спричиняють необхідність впливу держави на інвестиційний процес на рівні регіонів, є нерівномірність показників економічного розвитку у різних регіонах. Інвестиційні ресурси, в основному, розподіляються між регіонами нерівномірно, концентруючись у великих мегаполісах і багатих природно-сировинними ресурсами регіонах. Інші регіони і велика частина переробних галузей на жаль не мають можливості використати інвестиційний потенціал.

Сьогодні для України визначено декілька пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, на яких мають бути сконцентровані інвестиції:

- енергоефективність і ресурсозбереження, в тому числі біопаливо, виготовлене з декількох видів сировини;
- нанотехнології;
- розвиток космічних технологій, передусім в галузі телекомунікацій, включаючи й наземну інфраструктуру;
- медичні технології, що включають виробництво діагностичного устаткування і ліків;
- стратегічні інформаційні технології [12].

Реалізація цих напрямів перш за все залежатиме від державної інвестиційної політики та її реалізації на місцевому рівні. Інвестиційний клімат нашої країни залишається не зовсім сприятливим. В умовах економічної кризи проблема його поліпшення може вирішуватися лише в ході оптимального поєднання ринкового механізму саморегулювання з гнучкою і активною державною дією на регіональному і місцевому рівнях. Розроблення інвестиційної політики за зразками розвинених світових держав сприятиме «активному розвитку перспективних і інноваційних досліджень у галузі техніки і технологій, відбору ефективних інвестиційних проектів у реальному секторі економіки, формуванню структур, що об'єднують високоефективні підприємства, науку і освіту, залучення інвестицій у високотехнологічні галузі науки і виробництва, підвищення віддачі від інвестованих засобів» [13, с. 56–60].

Отже, інвестиційна привабливість регіонів залежить від якості інвестиційної політики, що розробляється і реалізується безпосередньо на регіональному рівні. Звичайно, роль інвестицій впливає і на якість програм соціально-економічного розвитку регіонів, які є основою планування розвитку регіону. Інвестиційні процеси також впливають на визначення пріоритетів, ієрархію цілей і завдань щодо розвитку регіону. Оскільки державне управління в Україні базується на використанні програмного підходу, то концентрація інвестиційних ресурсів може дати найбільший мультиплікаційний ефект, слугувати умовою вирішення ряду інших регіональних проблем.

Висновок. Оскільки інвестиційні ресурси є одним з інструментів покращення соціально економічного життя країни та регіонів, виникає необхідність більш детального дослідження інвестиційних процесів, розкриття їх змісту з метою належного їх регулювання., взаємозв'язок даного поняття з іншими.

Проведення аналізу змісту поняття «інвестиційний процес» дозволило стверджувати про значні відмінності в підходах. Для розуміння сутності поняття доцільно виходити зі змісту таких понять, як «процес» та «інвестиційна діяльність». Поняття «інвестиційний процес» доцільно розглядати як послідовність стадій (етапів), які включають реалізацію основних управлінських функцій в інвестиційній сфері органами влади та інвесторами, що гарантує досягнення соціального або економічного ефекту.

Доцільно зважати, що на протікання інвестиційних процесів впливає низка факторів, головними з яких є:

- багаторівневий характер пріоритетних напрямів розвитку (загальнодержавного, регіонального, галузевого, по видах економічної діяльності і мікрорівня);
- формування системи фінансування наукових розробок і дослідно-конструкторських робіт;
- створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього бізнесу в регіоні
- рівень забезпечення оборони і безпеки держави.

Темою подальших наукових пошуків має стати вироблення механізмів реалізації нової інвестиційної політики, розвитку інвестиційної інфраструктури, яка буде спрямована на створення привабливого інвестиційного середовища та суттєве нарощування обсягів інвестицій, вплив інвестиційного сектора та сектора державних інвестиційних ресурсів на соціально-економічні процеси в регіонах.

Список використаних джерел:

1. Губський Б. В. Інвестиційні процеси у глобальному середовищі / Б. В. Губський. – К. : Наук. думка, 2012. – 390 с.

2. Мартиненко В. Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні : монографія / В. Ф. Мартиненко. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 296 с.
3. Левчинський Д. Л. Суть та економічна природа інвестицій та інвестиційного процесу/ Д. Л. Левчинський // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 2. – 138 с.
4. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования /Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк ; пер. с англ. – М. : Дело, 1999. – 1008 с.
5. Федоренко В. Г. Інвестування : підруч. . / В.Г. Федоренко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Алерта, 2008. – 448 с.
6. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : монографія / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
7. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : навч. посіб. / Т. В. Майорова. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.
8. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
9. Ковтун Н. В. Статистичне дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: теорія, методологія, практика [Електронний ресурс] / Н. В. Ковтун. – 26.02.2015. – Режим доступу : http://econom.univ.kiev.ua/articles/statdemo/kovtun/statistical_researchinvestment_process_and_investment_activity.pdf.
10. Чернікова О. В. Інвестиційний процес в економіці країни як визначальний чинник економічного розвитку / О. В. Чернікова // Економіка та управління національним господарством. – 2010. – № 9 (111). – 86 с.
11. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1997. – 433 с.
12. Герасименко І. С. Державні пріоритети управління інвестиційними процесами в комплексному регіональному розвитку [Електронний ресурс] / І. С. Герасименко. – 26.02.2015. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>
13. Глазьев С. Пути преодоления инвестиционного кризиса / С. Глазьев // Вопросы экономики – 2000. – № 11. – С. 59–66.

Meshcheriakova N. M., Fomitska N. V. The oretical approaches to content description of investment process concept.

The theoretical developments of domestic and foreign scholars on investment process aspects are summarized. The paper considers the interpretation of such concepts as ‘investment process’ and ‘investment activity’, the relationship between them being analyzed.

Key words: investments, investment activity, investment process, stages of the investment process, activation, investment motivation, regional development, regional economy.

Мещерякова Н. М., Фомицкая Н. В. Теоретические подходы к раскрытию смысла понятия «инвестиционный процесс».

Обобщены теоретические разработки отечественных и зарубежных ученых по аспектам развития инвестиционного процесса. В статье рассмотрены трактовки таких понятий, как «инвестиционный процесс», «инвестиционная деятельность», также проанализирован связь между ними.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, инвестиционный процесс, стадии инвестиционного процесса, активизация, мотивация инвестиционной деятельности, региональное развитие, региональная экономика.

Надійшла до редколегії 30.11.2015 р.